

Prof. dr Vladimir Čolović¹

OSIGURANI RIZIK I OSIGURANI SLUČAJ

Apstrakt

Osigurani slučaj (štetni događaj) je posledica ostvarenja osiguranog rizika. Ova dva instituta su povezana, ali nisu istovetna. Samo oni rizici koji su predviđeni ugovorom o osiguranju stvaraju obavezu osiguravača u slučaju nastanka osiguranog slučaja. Ne možemo kod svih vrsta osiguranja, na isti način, definisati osigurani slučaj i osigurani rizik. Postoje i određene specifičnosti vezane za osigurani rizik koje utiču i na nastanak osiguranog slučaja. Isto tako, određene karakteristike pojedinih osiguranja dovode do toga da se osigurani slučajevi razlikuju, odnosno, razlikuje se momenat njihovog nastanka. U ovom radu će, osim o opštim karakteristikama osiguranog slučaja i osiguranog rizika, biti reči i o regulisanju navedenih pojmova u Zakonu o obligacionim odnosima, kao i u Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije, zatim o pojedinim faktorima rizika koji utiču na definisanje osiguranog slučaja, kao i o osiguranom slučaju kod osiguranja od odgovornosti.

Ključne reči: *osigurani slučaj, osigurani rizik, ugovor o osiguranju, opšti uslovi osiguranja, osiguravač.*

* * *

Kad govorimo o osiguranju, istovremeno govorimo i o riziku koji se osigurava. Činjenica je da nema osiguranja bez rizika. Osigurani rizik može biti vezan za nečiju imovinu ili nečiji život, a od same definicije i vrste rizika zavisi i predmet osiguranja, odnosno, vrsta osiguranja. Samim tim, različiti rizici dovode do definisanja neživotnog i životnog osiguranja, a u okviru te podele razlikujemo niz vrsta i oblika osiguranja. Sa druge strane, osigurani slučaj je štetni događaj koji je pokriven osiguranjem, odnosno, koji je definisan ugovorom o osiguranju i koji nastaje kao posledica ostvarenja rizika. Ono što će nas interesovati u ovom radu je da li se osigurani slučaj i osigurani rizik mogu definisati na isti način, zatim, da li se svaki rizik može osigurati,

¹ Naučni savetnik, Institut za uporedno pravo Beograd, mail: vlad966@hotmail.com, vcolovic@iup.rs

odnosno, kao i da li će ostvarenje rizika uvek dovesti i do osiguranog slučaja, kada je osiguravač u obavezi prema osiguraniku, odnosno, oštećenom licu. Da li osigurani slučaj na isti način možemo definisati kod svih osiguranja ili postoje razlike u zavisnosti od niza elemenata koji se vezuju ne samo za rizik, već i za okolnosti u kojima je nastala šteta, kao i za ugovorne strane u osiguranju, odnosno, pojavljivanje i trećih lica (oštećenih lica) nakon nastanka štete, koja ne mora biti uvek definisana kao osigurani slučaj.

1. Osigurani slučaj i osigurani rizik u zakonodavstvu Republike Srbije

Osigurani slučaj mora biti jasno definisan i određen ugovorom o osiguranju, odnosno, opštim uslovima osiguranja i zakonom. Nastankom osiguranog slučaja, nastaje i obaveza osiguravača na naknadu štete, što znači da osigurani slučaj možemo definisati i kao štetni događaj, što smo, napred, rekli. No, nije svaki štetni događaj istovremeno i osigurani slučaj, tj., štetni događaj će predstavljati osigurani slučaj i stvoriti obavezu osiguravača, samo, ako je, kao takav, predviđen ugovorom o osiguranju i opštim uslovima osiguranja i zakonom, odnosno, koji nije posebno isključen iz osiguranja, a što se mora predvideti opštim uslovima osiguranja za svaku pojedinu vrstu osiguranja.

Zakon o obligacionim odnosima (dalje: ZOO)² određuje osigurani slučaj kao događaj koji se definiše na takav način i koji stvara obavezu osiguravača.³ No, ZOO upotrebljava i opštu definiciju za osigurani slučaj i određuje da se radi o događaju koji mora da bude budući i neizvestan, kao i nezavisan od volje ugovarača.⁴ I Prednact Gradanskog zakonika Republike Srbije (dalje: GZ)⁵ određuje osigurani slučaj kao ostvarenje osiguranog rizika⁶, tako da se osigurani slučaj čvršće vezuje za ugovor o osiguranju. Rizik, po GZ, mora biti obuhvaćen osiguranjem, kao i da njegovo ostvarenje mora biti buduće i neizvesno, odnosno, nezavisno od volje ugovarača.⁷ Određenje osiguranog slučaja od strane ZOO, kao i od GZ predstavljaju opšte definicije ovog instituta, koje se odnose na sve vrste osiguranja ili, bar, na većinu. Međutim, kod pojedinih vrsta osiguranja, osigurani slučaj se ne definiše na navedeni, opšti, način, već se obaveza osiguravača, kao dejstvo njegovog ostvarenja, vezuje za drugi momenat. To je, pre svega, slučaj kod osiguranja od odgovornosti, gde će osiguravač biti u obavezi po nastalom osiguranom slučaju, ali, tek, od momenta kada mu oštećeno lice podnese zahtev za naknadu štete. Ovde moramo izdvojiti sledeće: da bi nastala obaveza osigura-

² Zakon o obligacionim odnosima, *Sl.list SFRJ* br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, *Sl.list SRJ* br. 31/93, *Sl.list SCG* br. 1/2003 – Ustavna povelja.

³ Član 897 ZOO.

⁴ Član 898, st.1 ZOO.

⁵ Prednact Gradanskog zakonika Republike Srbije, tekst preuzet: http://www.kopaonikschool.org/gradjanski_zakonik.html, pristup: 05.06.2018.

⁶ Član 1392 st.1 GZ.

⁷ Član 1391 GZ.

vača po ugovoru o osiguranju od odgovornosti, mora nastati osigurani slučaj, ali će osiguravač morati da naknadi štetu, samo, ako oštećeno lice podnese zahtev za navedeno. ZOO definiše da će, kod osiguranja od odgovornosti, osiguravač biti u obavezi da nadoknadi štetu, samo ako oštećeno lice zahteva istu, odnosno, ako podnese zahtev za naknadu.⁸ GZ određuje da će obaveza osiguravača, kod ove vrste osiguranja, nastupiti ili u momentu nastupanja štetnog događaja, koji predstavlja osigurani slučaj ili u momentu podnošenja zahteva za naknadu, a osiguravač je dužan da prilikom zaključenja ugovora obavesti osigurani-ka koji će se događaj smatrati relevantnim.⁹ Osim toga, GZ određuje da, ako se radi o osiguranju građanske odgovornosti (van profesionalne aktivnosti), tada će se osigurani slučaj vezati za trenutak nastupanja štetnog događaja.¹⁰ Vidimo da GZ, kod definisanja osiguranog slučaja u okviru osiguranja od odgovornosti, razlikuje profesionalnu od građanske odgovornosti, kao i da definisanje osiguranog slučaja kod osiguranja profesionalne odgovornosti prepušta osiguravaču ili strankama, odnosno, opštim uslovima osiguranja. Ono što je važno istaći odnosi se i na vremenski period između dana, kada je nastao osigurani slučaj i dana, kada je moguće opredeliti navedeni zahtev, po pitanju iznosa, koji može biti duži, pa se, samim tim, produžava vreme u kome oštećeno lice može saznati sve elemente štetnog događaja. Kasnije ćemo još posvetiti pažnju osiguranom slučaju kod osiguranja od odgovornosti, kao i specifičnostima tog događaja kod drugih vrsta osiguranja. Činjenica je da rizik mora biti jasno određen, kako bi se odredila verovatnoća nastanka osiguranog slučaja. To govori i o obavezi ugovarača osiguranja, osigurani-ka, kao i drugih lica u odnosu osiguranja, da prijave svaku okolnost koja dovodi do promene rizika, bez obzira da li se rizik smanjuje ili uvećava. Navedeno predviđa i ZOO i GZ.¹¹ Svaka promena rizika dovodi do drugačijeg tretiranja osiguranog slučaja, što, u svakom slučaju, govori i o odnosu ova dva instituta. No, obaveza osiguravača je, pre svega, kontrola rizika, odnosno, definisanje načina na koji način će njime biti upravljano kroz određivanje pravila osiguranja (opštih uslova).

2. Kontrola rizika od strane osiguravača

Osiguravač mora da kontroliše rizik da bi mogao da obavlja svoju delatnost. Tada on upravlja rizicima. Ne vezuju se svi rizici za konkretan ugovor o osiguranju, ali od svih rizika zavisi da li će osiguravač biti u mogućnosti da ispuni svoju obavezu po tom ugovoru. Znači, osigurani rizik je samo jedna vrsta rizika koji definiše sve elemente ugovora o osiguranju, kao i eventualnu obavezu osiguravača.

⁸ Član 940 ZOO.

⁹ Član 1458 st., 1 i 4 GZ.

¹⁰ Član 1458 st., 2 GZ.

¹¹ Član 914 ZOO i član 1419 GZ.

Međutim, osiguravač mora da vodi računa i o riziku finansijskog tržišta, kreditnom riziku, kao i o drugim rizicima vezanim za poslovanje, kao što su operativni rizici, koji su vezani za delatnosti i drugih finansijskih organizacija. Upravljanje navedenim rizicima nije isto.¹² Ali, ovde ćemo izdvojiti rizike kojima upravlja osiguravač, a koji imaju dodirne tačke i sa samim osiguranikom, odnosno, sa predmetom osiguranja. Rizika ima više, ali ćemo, ovde, definisati samo one koji utiču na zaključnije ugovora o osiguranju, kao i na mogućnost nastanka osiguranog slučaja. Naime, **po mogućnosti prenoša rizika na osiguravača, razlikujemo rizike koji se mogu u potpunosti preneti na osiguravača, zatim, rizike koji se delimično mogu preneti na osiguravača i rizike koji se ne mogu preneti na osiguravača.** Što se tiče rizika koji se u potpunosti mogu preneti na osiguravajuće društvo, radi se o rizicima koji su predviđeni uslovima osiguranja kroz pojedine vrste osiguranja. Ovde nema ograničenja visine pokrivača rizika. Što se tiče rizika koji se delimično prenose, u pitanju su rizici koji mogu da izazovu posledice koje bi prelazile ukupan portfelj osiguranja, kako osiguravača, tako i reosiguravača. Ovde postoji opasnost da deo rizika ne bude pokriven. Uglavnom se radi o katastrofalnim rizicima. Treća grupa rizika koji ne mogu da se prenesu na osiguravača, spadaju rizici koji nisu predviđeni nijednom vrstom osiguranja.¹³ Sledeća podela je po **postojanosti rizika, kada razlikujemo stalne i promenljive rizike.** Stalni rizici su nepromenjeni tokom određenog perioda, koji može biti određen od strane osiguranika ili se mogu vezati za osiguranje, kada se vezuje za tekući period osiguranja. Kod promenljivih rizika je veoma bitno definisati izgleda za njihovo ostvarenje u toku određenog perioda. Šanse za realizaciju rizika mogu biti manje ili veće u različitim periodima. Promenljivi rizici su vezani za rizik požara, mašine, itd.¹⁴ Najzad, **po značaju rizika, delimo ih na rizike kod kojih se obavezno mora zaključiti osiguranje, zatim na rizike kod kojih je poželjno osiguranje, kao i na rizike kod kojih je uvek dostupno osiguranje.** Ova podela je najznačajnija za osiguranika, iako se radi o osiguranju, zbog izdvajanja sredstava za premiju osiguranja. Kad govorimo o riziku kod kojeg je osiguranje obavezno, govorimo o rizicima koji se, po zakonu, moraju osigurati. Ovde se, na primer, radi o osiguranju radnika zbog povrede na radu, ali i o osiguranju sa katastrofalnim posledicama koje mogu da utiču na prestanak rada osiguranika, ako se radi o preduzetniku ili privrednom društvu, kao i uništenje njegove imovine. Što se tiče rizika, kod kojih je poželjno osiguranje, radi se o rizicima, koji mogu da izazovu veoma štetne posledice, ali ne mogu da dovedu do prestanka rada

¹² Njegomir V. (2007), „Minimiziranje rizika osiguravajućih društava“, časopis *Industrija* br.3/2007, 85

¹³ Milikić N. (2005), *Upravljanje rizikom procene maksimalnog samopridržaja*, specijalistički rad, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, 10-11

¹⁴ Žarković N. (2008), *Ekonomika osiguranja*, Beograd, 48-49

osiguranika. Na samom osiguraniku je da odluči, da li će izdvojiti sredstva za osiguranje ovakvih rizika ili će se eventualne posledice „pokriti“ iz njegove imovine ili drugih sredstava. Najzad, tzv. dostupno osiguranje za određene rizike, koji imaju veoma mali uticaj na osiguranika. Štete koje mogu izazvati ovi rizici mogu se nadoknaditi iz sredstava osiguranika. Kod svih ovih rizika, sam osiguranik mora da donese odluku o sumi osiguranja, od čega zavisi i premija.¹⁵

Da bi se donela odluka koji se rizici mogu osigurati, pa samim tim, koji će štetni događaji, odnosno, osigurani slučajevi „pokriti“ osiguranjem, rizici se moraju definisati i njima se mora upravljati od strane samog osiguravača. Samo upravljanje rizikom od strane osiguravača, sastoji se od pet osnovnih elemenata, iako se mogu izdvojiti i drugi elementi: 1. Utvrđivanje svih relevantnih faktora nastajanja rizika; 2. Procena učestalosti štetnih događaja i iznos samih šteta; 3. Izbor i razvoj relevantnog načina upravljanja rizikom; 4. Primena izabranih načina upravljanja rizikom; i 5. Nadzor nad efikasnošću izabranih načina upravljanja rizikom.¹⁶

Na, osnovni cilj osiguravača, kod upravljanja rizicima, svodi se na održavanje portfelja osiguranja u tom društvu, odnosno, na održavanje solventnosti, čime se omogućava zaključenje ugovora o osiguranju i isplata šteta, nakon osiguranog slučaja. Na koji način će jedno osiguravajuće društvo koristiti svoj kapital, odnosno, na koji način će osiguravajuće društvo održavati solventnost i time omogućavati da se „pokrivaju“ rizici osiguranika, mora interesovati i osiguranike, koji će, u zavisnosti od tog načina, doneti odluku o transferu rizika i o izboru osiguravača.

Osiguravač mora da bude u mogućnosti da finansira rizike iz različitih vrsta osiguranja, tj., on mora da bude u stanju da pokriva izloženost rizicima koji prozlaže iz ugovora o osiguranju koje je zaključio za sve vrste osiguranja kojima se bavi i za veliki broj klijenata.¹⁷ U vezi sa tim, svaka premija osiguranja mora da sadrži tri elementa: gubitak, troškovi i profit.¹⁸ Ovi elementi zavise od pravilne procene rizika, imajući u vidu podatke o štetnim događajima koji se definišu kao osigurani slučaj, vrstama osiguranja kojim se osiguravač bavi, projektovanoj dobiti, itd.

Za dobru procenu rizika potrebni su i validni podaci koje ne prikupljaju samo osiguravači, već i druge institucije. Jedan od organa koje ćemo pomenuti, a koji se bavi navedenim, jeste zajednički odbor Evropskih nadzornih organa (ESAs) koji je 19.decembra 2016.godine objavio tzv. Velike podatke koji se

¹⁵ Ivanović S.(2003), „Upravljanje rizikom i osiguranje“, časopis *Industrija* br. 1-2/2003, Beograd, 79

¹⁶ Udovičić A., Kadlec Ž. (2013), „Analiza rizika upravljanja poduzećem“, *Praktični menadžment*, Vol. IV, br. 1, Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici, Virovitica, 52.

¹⁷ Coyle B. (2004), *Risk Awareness and Corporate Governance*, 2nd edition, Institute of Financial Services, Canterbury, Kent, United Kingdom, 102.

¹⁸ Coyle B., 102-103.

odnose na prikupljanje velikog broja podataka na osnovu kojih se procenjuju budući događaji.¹⁹

3. Specifičnosti osiguranog slučaja kod osiguranja od odgovornosti i ostalih vrsta osiguranja

Napred smo rekli da i od vrste osiguranja, odnosno, od predmeta osiguranja zavisi i određivanje osiguranog slučaja, tj. momenta, kada će on nastati. Spomenuli smo osiguranje od odgovornosti i videli kako se osigurani slučaj reguliše kod ove vrste osiguranja u ZOO i GZ. No, mora se reći, da se kod osiguranja od odgovornosti smatra da je osigurani slučaj događaj na osnovu koga nastupa građanska odgovornost osiguranika. Oštećeno lice (koje je treće lice i nije subjekt ugovornog odnosa osiguranja), na osnovu te činjenice, stiće sopstveno pravo na naknadu štete i direktan zahtev, odnosno, direktnu tužbu prema osiguravaču. To pravo je samostalno i nezavisno od prava koje on ima prema štetniku po pravilima o građanskoj odgovornosti za štetu.²⁰ Direktan zahtev oštećenog lica prema osiguravaču nije uslovljen prethodnim podnošenjem zahteva za naknadu štete štetniku, odnosno, osiguraniku. Mora se reći i da je direktna tužba nezavisna od tužbe prema osiguraniku.²¹ Ali, ukoliko bi treće oštećeno lice jednom tužbom tužilo i osiguranika i osiguravača, ne bi se radilo o jedinstvenom, već o običnom suparničarstvu. Osiguranik i osiguravač su samostalne stranke, a propuštanje radnje u pogledu jedne od njih ne mogu ni koristiti ni štetiti drugoj strani. Samostalnost stranaka se ogleda u tome što osiguravač može osporavati da je nastupio osigurani slučaj i kad osiguranik priznaje da je odgovoran za prouzrokovanu štetu trećem licu.²² Znači, osigurani slučaj je samo onaj događaj koji prouzrokuje obavezu osiguravača, odnosno, koji je predviđen ugovorom o osiguranju.

No, specifičnost određenja osiguranog slučaja kod osiguranja od odgovornosti, svodi se na to da je osiguravač u obavezi od onog trenutka, kada mu oštećeno lice podnese zahtev za naknadu štete. Kad se dogodi osigurani slučaj, odnosno, ako se ostvari pravo oštećenog lica na naknadu štete, ono proizlazi iz odgovornosti osiguranika. Isto tako, ovaj ugovor se ne tiče konkretne imovine osiguranika, već mogućnosti smanjenja te imovine, čija se vrednost ne može odrediti u trenutku zaključenja ugovora, jer osigurani slučaj „pogađa“ imovinu

¹⁹ Europska nadzorna tijela pokrenula raspravu o Velikim podacima, www.osiguranje.hr - 25.12.2016, pristup: 01.06.2018.

²⁰ Stanišić S. (2010), „Pravna priroda odgovornosti osiguravača u slučaju osiguranja od odgovornosti“, XIII tradicionalno savetovanje „Obavezno osiguranje, naknada štete i obezbeđenje potraživanja“, Beograd, Zbornik radova, 553.

²¹ Baroš P. (2010), „Direktni zahtjev - tužba oštećenog lica prema osiguravaocu“, *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci* br. 31-32/2010, Banja Luka, 385

²² Baroš P., 387.

trećeg oštećenog lica.²³ Ono što je važno istaći odnosi se i na vremenski period između dana, kada je nastao osigurani slučaj i dana, kada je moguće odrediti navedeni zahtev, po pitanju iznosa, koji može biti duži, pa se, samim tim, produžava vreme u kome oštećeno lice može saznati sve elemente štetnog događaja. Znači, oštećeno lice opredeljuje štetu i on podnosi zahtev odgovornom licu – osiguraniku, odnosno, osiguravaču.

Prihvatanje stava vezanog za nastanak osiguranog slučaja kod osiguranja od odgovornosti, vezuje se i za obavezu osiguravača da pruži pravnu zaštitu osiguraniku u sudskom postupku ili prilikom podnošenja zahteva za naknadu štete. Po tome, obaveza osiguravača može da traje i veći period vremena, ali je potrebno da je osigurani slučaj nastao u toku trajanja osiguranja.²⁴

Pokriće osiguranja postoji za vreme trajanja ugovora, a obaveza osiguravača će nastati tek kad se podnese zahtev za naknadu od strane oštećenog lica, iako ovde možemo izraziti nedoumicu, imajući u vidu da postoje različite vrste osiguranja od odgovornosti i da GZ, praktično, pruža dva rešenja kod ove vrste osiguranja.

Inače, opšti uslovi osiguranja od odgovornosti bi trebalo da definišu više pristupa u definisanju osiguranog slučaja, odnosno, trebalo bi da predviđaju više klauzula vezanih za podnošenje zahteva za naknadu štete²⁵ ili određenje drugog trenutka kao momenta nastanka osiguranog slučaja, a na šta bi uticali i elementi kao što su vrsta odgovornosti koja se osigurava, period pokrića, dodatni period pokrića, iznos premije, iznos sume osiguranja, itd. U svakom slučaju, postavlja se pitanje zaštite interesa oštećenog lica i njegovog odnosa prema osiguraniku.²⁶

* * *

Pomenućemo neke specifičnosti osiguranog slučaja i kod drugih vrsta osiguranja. Naime, kod osiguranja imovine, moramo razlikovati direktne štete na stvarima od indirektnih šteta, koje se mogu novčano izraziti, a koje su posledica direktnih šteta. Kad su u pitanju indirektno štete, koje se mogu pokriti posebnim osiguranjem, odnosno, osiguranjem usled prekida rada ili šomažnim osiguranjem, kod njih se postavlja se pitanje nastanka osiguranog slučaja. Radi se o gubicima koji su nastali nakon nastanka direktne štete. Neki autori zastupaju stanovište da bi se, u ovakvim slučajevima, teško moglo prihvatiti da je osigurani slučaj i kod indirektnih šteta nastao kad i direktna šteta, ali da

²³ Petrović Z., Čolović V., Mrvić-Petrović N. (2010), *Obavezna osiguranja u saobraćaju i naknada štete*, Beograd, 23.

²⁴ Pak J. (2011), *Pravo osiguranja*, Beograd, 199.

²⁵ Claim's made klauzula je deo opštih uslova o osiguranju koja ograničava pokriće osiguranja i ona predviđa da se pod osiguranim rizikom podrazumeva samo onaj štetni događaj koji je prijavljen od strane oštećenog, odnosno, povodom koga je podnesen zahtev za naknadu štete u periodu trajanja ugovora o osiguranju ili u određenom roku nakon isteka ugovora.

²⁶ Chrissanthis Ch.S.(2007), „Smisao i značaj pojmova „osigurani događaj“, „osigurani slučaj“, „rizik“ i „nezgoda“ u poređnom pravu osiguranja“, *Revija za pravo osiguranja* br. 3/2007, 19-20.

bi mogao da se prihvati stav, da je osigurani slučaj ovde nastao nastankom prve štete koja je pokrivena osiguranjem u nizu daljih šteta koje su povezane.²⁷

Sa druge strane, kod osiguranja lica, osigurani slučaj je događaj u vezi kojeg je i zaključeno osiguranje. Ako je neko lice proglašeno umrlim, momentat donošenja odluke od strane suda o proglašenju je momentat nastanka osiguranog slučaja. Takođe, utvrđivanje biolesti od strane lekara predstavlja nastanak osiguranog slučaja. Ako govorimo o osiguranju za slučaj nezgode, osigurani slučaj se vezuje za nastanak nezgode. U slučaju da je smrt nastupila usled nezgode, tada se osigurani slučaj, takođe, nastao kad i nezgoda, bez obzira na protek vremena od tog događaja do nastupanja smrti.²⁸

I kod penzijskog osiguranja, koje sadrži sve karakteristike primarnog osiguranja, dolazi do odstupanja u odnosu na tradicionalno osiguranje i, istovremeno, do drugačijeg shvatanja osiguranog slučaja. Dopunsko premijsko osiguranje ne predstavlja kompenzaciju rizika. Kod ovog osiguranja ne dolazi do nastanka osiguranog slučaja, već do proteka vremena i ipunjenja drugih uslova koji nisu vezani za realizaciju rizika.²⁹ To je slučaj i sa nekim drugim, „sličnim“, vrstama osiguranja, kao npr. sa dopunskim zdravstvenim osiguranjem.

No, bez obzira, o kojoj se vrsti osiguranja, radi, kad govorimo o osiguranom slučaju, potrebno je da postoji uzročna veza između radnje osiguranika ili drugog lica, odnosno, nastupanja nekog događaja i same štete, odnosno, obaveze osiguravača, u zavisnosti o kom osiguranju se radi.³⁰ Osiguravač je u obavezi da naknadi štetu ili isplati sumu po ugovoru o osiguranju, bez obzira u kom trenutku je nastao osigurani slučaj. Da bi se štetni događaj smatrao osiguranim slučajem, potrebno je i da nije isključen iz osiguranja, odnosno, da je predviđen opštim uslovima i da je nastao na mestu koje je predviđeno u ugovoru.³¹

4. Specifičnosti pojedinih rizika i njihov uticaj na nastanak osiguranog slučaja

Kao što je rečeno, veličina i vrsta rizika utiče na nastanak osiguranog slučaja. Rizik u osiguranju možemo vezati za predmet osiguranja, ali i za lice koje se osigurava, odnosno, koje je osiguranik ili osigurano lice. Postoje pojedine specifičnosti vezane za rizik koje utiču na nastanak osiguranog slučaja, ali i na premiju osiguranja. Različitost polova, godine starosti, zanimanje, lične sklonosti, zdravstveno stanje, kao i drugi faktori koje vezujemo za lica, dovode do veće ili manje mogućnosti nastanka osiguranog slučaja. Ovde se,

²⁷ Pak J., 198.

²⁸ Pak J., 200.

²⁹ Elements of Insurance Contract, https://www.jurisway.org.br/en/article.asp?id_dh=1752, pristup:10.06.2018.

³⁰ Stanišić S., 554.

³¹ Pak J., 197.

čak, radi i o pojedinim oblicima diskriminacije, ali su neki od njih uvek prisutni. Sigurno je da će nastanak osiguranog slučaja, kod ovih vrsta osiguranja, koja se odnose na lica, zavisiti i od drugih činilaca koji se ne mogu vezati za ličnost, ali je sigurno da će osiguravajuća društva uvek isticati povećani rizik, ako se radi o osiguraniku koji je podložniji ostvarenju tog rizika u odnosu na druga lica. Ovde se postavlja i pitanje da li se kao primarni kriterijum kod određivanja mogućnosti nastanka osiguranog slučaja, koristi načelo jednakosti. Ovde se ne govori samo o različitosti polova, već i o pojedinim faktorima koji se vezuju za pojedine grupe lica u okviru istog pola. Ovi faktori utiču, kao što smo rekli, i na određivanje premije osiguranja.

I kod osiguranja autoodgovornosti pojavljuju se određene specifičnosti rizika. Oni se vezuju kako za starost automobila i njegovo tehničko stanje, tako i za samo lice koje je upravljalo vozilom u momentu saobraćajne nezgode. U tom smislu su sprovedena istraživanja u SAD i Kanadi, koja su pokazala da se faktori rizika, kod ove vrste osiguranja, vezuju, osim za napred navedene elemente, i za starost, pol, bračno stanje, svrhu korišćenja automobila, teritoriju na kojoj se upotrebljava automobil, pa čak i za uspeh u školi lica koje upravlja vozilom. Ove rizike možemo nazvati primarnim. A sekundarni faktori rizika su broj osiguranih automobila, tip automobila, vozački dosije, kao i dosadašnje ponašanje osiguranika.³² Napred smo pomenuli i pol, kao faktor rizika. Naime, u SAD, osiguravači naplaćuju ženama vozačima manje premije nego muškarcima, ali se ta razlika smanjuje posebno kod mlađih vozača.³³ Po ovim pokazateljima, samo jedan faktor rizika može da dovede do značajne promene kod definisanja i odredaba ugovora o osiguranju i osiguranog slučaja, koji može nastupiti sa većom ili manjom verovatnoćom.

5. Definisanje pojma osigurani slučaj u odnosu na pojam osiguranog rizika

Kad je u pitanju osigurani slučaj, treba, prvo, reći da se često prave greške kod definisanja ovog pojma, pa se osigurani slučaj poistovećuje sa pojmom rizika, što se čini nekad i od strane zakonodavca. To se čini i kod definisanja slučajeva isključenja osiguranja rizika za koje se zna da su se već ostvarili. Nekada se pojam osigurani slučaj koristi da bi se odredio trenutak od koga se računa rok zastarelosti. Uopšte, sa stanovišta stranaka u ugovoru, osigurani slučaj se vezuje za trajanje tog ugovora i za činjenicu da li pokriće osiguranja važi tokom njegovog trajanja. Pomenućemo da se kod nekih osiguranja, osigurani slučaj shvata kao određivanje obima franšize koju snosi osiguranik, kao i

³² Kočović J.(2011), „Upravljanje aktuarskim rizicima pri formiranju tarifa u osiguranju“, prezentacija, 28. Simpozijum o operacionim istraživanjima, Ekonomski fakultet Beograd, sl.8.

³³ Brown R.L., Charters D., Gunz S., Haddow N. (2007), „Actuarial Equity or Unfair Discrimination?“, *Contingencies*, September-October 2007, 38-39.

određivanje visine naknade koju plaća osiguravač.³⁴ Sa time se, takođe, ne bi moglo složiti, obzirom da se osigurani slučaj vezuje za štetni događaj koji je definisan u ugovoru o osiguranju, odnosno, osigurani slučaj se ne može vezati za obavezu osiguravanih da učestvuju u šteti ili za obavezu osiguravača, koja nastaje kad nastane osigurani slučaj, a ne obrnuto.

Moramo reći da je, u samom trenutku zaključenja ugovora o osiguranju, rizik hipotetički događaj, koji je predviđen odredbama ugovora, odnosno, zakonom i opštim uslovima osiguranja. On se tako mora definisati, a u suprotnom, osiguravač neće biti u obavezi da pokrije taj rizik, tj., neće morati da naknadi štetu. Znači, zahtev za naknadu štete mora biti vezan za nastupanje rizika, odnosno, za osigurani slučaj.³⁵

Pojam rizika

Pojam rizika se vezuje i za aleatorne ugovore, obzirom da je on budući i neizvestan događaj. Isto tako, često se rizik vezuje za štetu ili uzrok štete³⁶, s čime se ne bi mogli složiti, imajući u vidu da rizik može, ali ne mora da se ostvari, tako da samo postojanje rizika ne znači, istovremeno, i nastupanje štetnog događaja. Znači, ostvarenje rizika se može vezivati za uzrok štete, ali, samo, ako je obuhvaćen opštim uslovima osiguranja. Uobičajeno je da se u praksi osiguranja rizici dele na tzv. dobre i loše, što ima veze sa njihovom ostvarivošću, odnosno, dobri rizici su vezani za okolnosti, kod kojih je mala mogućnost nastanka štete i obrnuto. Rizik je opasnost koji preti nečemu. To može biti imovina i lica. Kad se rizik ostvari, onda nastupa osigurani slučaj koji se može definisati i kao štetni događaj, ali ta dva pojma moramo razlikovati. Rizik je, samo, mogućnost nastupanja događaja, dok je osigurani slučaj događaj koji je nastupio. Ne možemo reći ni da se mogućnost, koja je apstraktna, pretvara u realnu izvesnost³⁷, jer kod osiguranog slučaja nema izvesnosti, već realne činjenice koja se dogodila.

Rekli smo, napred, da je ugovor o osiguranju aleatoran. Naime, ovaj ugovor može, ali ne mora pratiti plaćanje sume osiguranja od strane osiguravača. Ako se desi osigurani slučaj, tada će se osiguravač biti u obavezi, a ako ne, onda osiguravani ne može tražiti povraćaj premije.³⁸ Samo su pojedini ugovoru u oblasti osiguranja života slični ugovorima o štednji, ali to nije zajednička karakteristika ovih ugovora.

Kad se dogodi osigurani slučaj, osiguravač će isplatiti iznos predviđen ugovorom o osiguranju samo onom licu koje ima opravdani interes vezan za

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Elements of Insurance Contract, https://www.jurisway.org.br/en/article.asp?id_dh=1752, pristup:10.06.2018.

³⁶ Šulejić P. (2005), Pravo osiguranja, Beograd, 83.

³⁷ Šulejić P., 2005, 83.

³⁸ Matijević B. (2010), *Osiguranje (menadžment-ekonomija-pravo)*, Zadar, 292.

predmet ugovora o osiguranju. To, naravno, mogu biti osiguranik, treće oštećeno lice i korisnik osiguranja. Treće oštećeno lice nije određeno ugovorom, obzirom da će ono potraživati naknadu na osnovu ugovora o osiguranju od odgovornosti.

* * *

Pojedini autori navode da osiguravač može da se oslobodi svoje obaveze, samo ako je određeni rizik, odnosno, osigurani slučaj, izričito i konkretno isključio iz osiguranja.³⁹ Ovdje se, na prvom mestu, čvrsto vezuje rizik sa osiguranim slučajem, odnosno, štetnim događajem, tj. govori se o osiguranom riziku kao osiguranom slučaju. Sa time se ne bi mogli složiti, u potpunosti, imajući u vidu da se osiguravaju rizici, a ne štetni događaji, koji mogu biti različiti, iako mogu proizlaziti iz istog rizika, odnosno, njegovog ostvarenja. Drugo, osiguravač se ne može osloboditi obaveze koja nije ni definisana ugovorom. Naime, osiguravač će biti u obavezi da naknadi sumu osiguranja, odnosno, štetu ili drugu vrstu iznosa, samo u vezi rizika koji su obuhvaćeni osiguranjem odnosno, koji nisu isključeni iz osiguranja, tako da su, unapred, definisani rizici koji će biti „pokriveni“ osiguranjem i čije će ostvarenje dovesti do obaveze osiguravača. Međutim, moramo prihvatiti da je osigurani slučaj posledica osiguranog rizika i da nema osiguranog slučaja bez osiguranja rizika.

6. Osigurani slučaj i osigurani rizik po odredbama Zakona o ugovorima o osiguranju Nemačke

Posvetićemo pažnju Zakonu o ugovorima o osiguranju Nemačke⁴⁰ (dalje: ZUON), imajući u vidu da se na mnogim mestima u tom Zakonu direktno određuje međusobna povezanost ta dva pojma. Naime, već u opštoj definiciji ugovora o osiguranju, odnosno, definisanja činjenice kada nastaje ugovorna obaveza, nemački zakonodavac određuje da se ugovorom o osiguranju osiguravač obavezuje da osigura do određenog rizika osiguranika ili treće lice, a da, nakon nastanka osiguranog slučaja, isplati štetu ili sumu koja je ugovorena. Sa druge strane, osiguranik je obavezan da plati premiju.⁴¹ Ova definicija ugovora o osiguranju se odnosi na sve vrste osiguranja. Ona direktno vezuje osigurani rizik za osigurani slučaj, obzirom da se osigurava osiguranik ili treće lice do određenog nivoa rizika. Ovdje je nemački zakonodavac obuhvatio i neživotna i životna osiguranja. U ovoj odredbi se ne definiše

³⁹ Matijević B., 117.

⁴⁰ Gesetz über den Versicherungsvertrag –VVG, Zakon o ugovorima o osiguranju Nemačke, 23.11.2007. (Sav.sl.glasnik I str.2631), izmene i dopune u skladu sa čl.2 Zakona od 20.09.2013. (Sav.sl.glasnik I sr. 3642), izmene i dopune u skladu sa čl.15 od 17.08.2017. (Sav.sl.glasnik I sr. 3214); po Đorđević S., Samardžić D. (2014), Nemačko ugovorno pravo osiguranja sa prevodom Zakona (VVG), Beograd.

⁴¹ Par. 1 ZUON.

predmet osiguranja, već se pominje samo osiguranik ili treće lice. Interesantno je što se definiše treće lice, koje se, pre svega, vezuje za osiguranje od odgovornosti, kada govorimo o osiguranom slučaju, koji, kao štetni događaj nastaje na imovini ili u vezi sa imovinom trećeg oštećenog lica. Međutim, kada govorimo o osiguranju od odgovornosti, sam rizik vezujemo za eventualno umanjenje imovine osiguranika. Zakonodavac nije spomenuo korisnika osiguranja, koji se može određivati kod obe vrste osiguranja. No, zakonodavac je jasan u pogledu osiguranja rizika i u pogledu nastanka osiguranog slučaja koji je vezan za ostvarenje rizika, kada je osiguravač u obavezi po ugovoru o osiguranju. Inače, predmet ugovora o osiguranju je složen i teško ga je definisati u jednoj opštoj definiciji, obzirom na različite vrste osiguranja. Bolje je govoriti o osiguranom riziku ili interesu. Kao što vidimo ZUON nije postavio zakonsku definiciju ugovora o osiguranju, već samo govori o elementima osiguranja. Time je ostavio sudskoj praksi da definiše predmet osiguranja, pa, samim tim, i osigurani rizik koji utiče na osigurani slučaj. Po mišljenju nemačkog Saveznog suda, odnos osiguranja će postojati, ako se osiguravač obavezao da, uz primljenu premiju osiguranja, za slučaj nastanka osiguranog slučaja, koji je definisan kao neizvesni događaj, plati imovinsku naknadu, ako je preuzeti ekonomski rizik podeljen na više osoba kojima preti ista opasnost, a samo osiguranje rizika se zasniva na zakonu velikih brojeva.⁴²

Vežanost ugovora o osiguranju za rizik se ogleda i u obavezi prijavljivanja svih okolnosti vezanih za rizik prilikom zaključenja tog ugovora. Naime, osiguranik je u obavezi da prijavi sve okolnosti rizika osiguravaču. Ukoliko osiguranik ne prijavi sve okolnosti rizika ili na drugi način povredi tu obavezu, osiguravač može raskinuti ugovor. Znači, od elemenata rizika zavisi zaključenje ugovora o osiguranju. Osiguravač ima obavezu da upozori osiguranika na posledice neprijavlivanja svih okolnosti vezanih za rizik.⁴³ Visina premija i veća ili manja mogućnost nastanka osiguranog slučaja zavisi od visine rizika. Činjenica je da će se odredbe ugovora menjati, ako se menjaju i okolnosti vezane za rizik. Ako je rizik veći, veća je i premija i veća je mogućnost nastanka osiguranog slučaja. Osiguranik to mora imati u vidu i mora upoznati sa tim osiguravača, kako bi ovaj odlučio o mogućnosti zaključenja ugovora ili izmene njegovih odredaba. Osiguranik je dužan da prijavi i povećanje rizika u toku trajanja ugovora, bez obzira na koji način je došlo do toga.⁴⁴ Ukoliko se poveća rizik, a osiguravač nije o tome obavestjen od strane osiguranika, nije dužan da plati naknadu, ako je osigurani slučaj nastao nakon momenta u kome je morao osiguranik da o tome obavesti osiguravača,

⁴² Đorđević S, Samardžić D. (2014), „Nemačko ugovorno pravo osiguranja – struktura i sadržina Zakona o ugovorima o osiguranju Nemačke“, Nemačko ugovorno pravo osiguranja sa prevodom Zakona (VVG), Beograd, 55.

⁴³ Par. 19 ZUON .

⁴⁴ Par. 23 ZUON.

osim, ako je osiguravač znao za povećanje rizika u trenutku kada je nastupio rok prijave povećanja rizika, zatim, ako ta obaveza prijavljivanja povećanja rizika nije bila povređena namerno ili grubom nepažnjom, odnosno, ako povećanje rizika nije presudno uticalo na nastanak osiguranog slučaja ili na obim naknade (obaveze).⁴⁵ Navedeni slučajevi u kojima je osiguravač u obavezi i pored neprijavljivanja povećanja rizika se moraju dokazivati u svakom pojedinačnom slučaju. To se, pre svega, odnosi na subjektivni odnos osiguravača i osiguranika prema saznanju za postojanje povećanog rizika i samoj obavezi prijavljivanja istog. Isto tako, posebno se mora dokazivati i činjenica da povećanje rizika nije presudno uticalo na nastanak osiguranog slučaja. Povećanje rizika neminovno dovodi do povećanja mogućnosti nastanka osiguranog slučaja. No, ako su okolnosti takve da bi, u svakom slučaju, nastupio osigurani slučaj, onda se mora definisati i nivo povećanja rizika. Možemo reći da o ovakvim slučajevima govorimo, pre svega, kod životnih osiguranja.

7. Zaključak

Osigurani rizik i osigurani slučaj su osnovni elementi svakog ugovora o osiguranju, bez obzira na njihove posebnosti kod svake pojedinačne vrste osiguranja. Osiguranje vezujemo za rizik, odnosno, osnovna svrha osiguranja je tzv. „pokriivanje“ rizika, a ukoliko se rizik ostvari, onda izdvajamo štetni događaj koji nazivamo osigurani slučaj, kada je osiguravač u obavezi da isplati sumu predviđenu ugovorom o osiguranju, odnosno, da naknadi štetu.

Možemo da izdvojimo jedanaest zaključaka koji utvrđuju povezanost osiguranog slučaja i osiguranog rizika:

- 1) Osigurani slučaj je štetni događaj, događaj, odnosno, trenutak u periodu pokrića osiguranja koji je prouzrokovan osiguranim rizikom, odnosno, koji je vezan za definisani osigurani rizik;
- 2) Osigurani slučaj je posledica osiguranog rizika, koji se iz apstraktne mogućnosti pretvorio u stvarnost, odnosno, koji se realizovao;
- 3) Osiguravač će imati obavezu da plati sumu osiguranja tek nakon ostvarenja rizika koji je ugovornom o osiguranju definisan. Po tome, realizacija osiguranog rizika, bez obzira na oblik tog ostvarenja, stvara osigurani slučaj;
- 4) Ugovarač osiguranja, osiguranik ili neko drugo lice određeno ugovorom o osiguranju ima obaveze koje su vezane za trenutak nastanka osiguranog slučaja, a koje se odnose na obaveze spasavanja stvari (imovine) koji je predmet osiguranja, zatim na preduzimanje mera za smanjenje ili sprečavanje štete, kao i za obvezu prijave povećanja rizika i prijave nastanka događaja osiguravaču;

⁴⁵ Par. 57 ZUON.

- 5) Vreme nastanka osiguranog slučaja je bitno i zbog određivanja vremena zastarelosti prava iz ugovora o osiguranju. To je bitno kod svih vrsta osiguranja;
- 6) Samo onaj događaj (ostvareni rizik) koji se dogodio tokom trajanja ugovora o osiguranju (trajanja pokrivača osiguranja), može da se definiše kao osigurani slučaj. Vreme nastanka osiguranog slučaja može se vezati za uzrok nastanka događaja, zatim za nastajanje samog događaja, nastanak štetnih posledica, itd;
- 7) Bitno je definisati momenat kad je počelo ostvarivanje (nastajanje) osiguranog slučaja, a ne kad se to ostvarivanje završilo. Ostvarivanje osiguranog slučaja se može završiti i nakon isteka trajanja ugovora o osiguranju, a da to ne utiče na obavezu osiguravača. Tada govorimo o nedeljivosti osiguranog slučaja, odnosno, o produženom osiguranom slučaju;
- 8) Za osiguravača je vreme nastanka štete (obaveze) vreme nastanka osiguranog slučaja, jer osigurani slučaj bez štete (obaveze) nije osigurani slučaj. Mi bi dodali da je osigurani slučaj onaj koji je predviđen opštim i posebnim uslovima osiguranja, a, takođe, ne možemo govoriti kod svih vrsta osiguranja, već je bolje da koristimo termin „obaveza“;
- 9) Veoma je bitno odrediti i mesto nastanka osiguranog slučaja, čime se može ograničiti obaveza osiguravača. To treba predvideti uslovima osiguranja. Samo onaj rizik koji je ostvaren u mestu koje je predviđeno ugovorom o osiguranju, predstavlja osigurani slučaj i obavezuje osiguravača;
- 10) Možda i najbitniji zaključak se odnosi na utvrđivanje uzročne veze između osiguranog slučaja i ostvarenog rizika, obzirom da ta uzročna veza između ova dva elementa označava i nastanak obaveze osiguravača;
- 11) Najzad, potrebno je utvrditi i posledice ostvarenog rizika, obzirom da se ugovorom o osiguranju tačno određuje koje su posledice nekog rizika pokrivena osiguranjem, a koje ne.⁴⁶

U svakom slučaju, osnovna svrha zaključenja ugovora o osiguranju jeste zaštita od rizika. Ta zaštita se sastoji u obavezi osiguravača da plati iznos po ugovoru o osiguranju, na osnovu definisane sume osiguranja, kada rizik prouzrokuje osigurani slučaj (pre svega, štetni događaj).

⁴⁶ Ćurković M., *Osigurani rizik i osigurani slučaj*, 21.12.2018.
<http://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?18930>; pristup: 11.06.2018.

* * *

INSURED EVENT AND INSURED RISK

Summary

The insured event (harmful event) is a consequence of the realization of the insured risk. These two institutes are related but not identical. Only those risks envisaged by an insurance contract create an insurer's obligation in the case of an insured event. We can not, in the same way, define the insured case and the insured risk in all types of insurance. There are certain specificities related to the insured risk that also affect the occurrence of the insured event. Likewise, certain characteristics of some insurances leads to the fact that the insured events differ, ie, the moment of occurrence of insured events is different. In this paper, the author will pay attention to the general characteristics of the insured case and the insured risk, then to the regulation of these institutes in the Act on Obligations, as well as in the Preliminary Draft of the Civil Code of the Republic of Serbia, then to the certain risk factors that influence the definition of the insured event, as well as to the insured event in the liability insurance.

Key words: *insured event, insured risk, insurance contract, general conditions of insurance, insurer.*